

„הפשרה האירונית“ בשירת חלפי

מאת שרגא אבנרי

א.

בהעמדת „האני העני“ שלו מול פני המציאות האכזרית, באה לידי גילוי מעותם הייחודית של שירי חלפי – כביטוי ממצה לכל הפארדוקסלי הנוצר מן הסתירות שבחיים. בדרך כלל מאפקה ושליחה ארשת השיר לים, המחייכת בתוכם פנימה חיוך לגלגני המסתיר מרידותו, או רחמיו, של המשורר לאדם, „וכל אשר יש לו / וכל אשר אין לו / אף לא היה / מתחבא בלילו / כמתבא הי חיה / טעני הציד הרודף אחריה“; יבחישוף הצד הקודר של המציאות מתגלה הפארדוקס שבחיים; כי לשם מה יתחבא האדם ומשום מה יפחד שאין לו דבר מה להפסיד? וכן, מצעים תמציתיים שאינם עמוסים, הביטוי החותך שבסרקאסם: „תבורכי, הנותנת חיים לאדם בלוע הנצחי של הר הגעש“ בעולם האכזר של חלפי, החיים האחרים, שמחוץ למציאות. נעשים כלתי אפשריים, פיקטיביים כדי גיר חוך קומי, ומשום כך הופך האדם המשתוקק להם, לליצן ולתוכי, ש־ לדבריהם אבדה כל משמעות, וכאן צף ועולה פיתחה של האירוניה ה־ לגלגנית המכאיבה, הנובלת עם ציניות:

• „כאלמונים בגשם“, שירים מאת א. חלפי, הוצאת „הקיבוץ המאוחד“, תשי״ט.

אולי היינו פעם סינים
בספר אגדות ישן.
חזרה מקדשנו מלא אור
על חוף הנהר הצהוב.
שם איש את רעהו למדנו אהוב
ואיש לרעהו זמרנו קדוש.
אך זה היה בשכבר הימים.
עת סינים היינו, תמימים תמימים“

כלומר, רק סינים תמימים, המצויים בספר אגדות ישן, רק הם היו מסוגלים אייפעם להאמין בטוב ובקדוש! ייתכן שכאן הרחיק המשורר לעברי פי הסכנה, מפאת מסקנותיו של ה־ קורא שעלולות להיות לגבול חות־ כות וחמורות: עולם ריקן, בלי כל תוכן מקודש ובלי ערכי מוסר; יכך הוא עלול להקבל, בנסיבות כאלה, איש עוד תכלית בחיים, ומה יתרון לאדם להיות ולעמול תחת השמש? התשובה שתימצא לו בשיריו של חלפי היא „איך־יש“, ולפעמים יר־ תר „איך“ מאשר „יש“; בנסיבות כ־ אלה, איש עוד טעם לכתוב שירים? כותב השורות האלה מניח, כי הס־ פק הזה אוכל הרבה במוחו של ה־ משורר, במדבר העזובה והבדידות, המקיף את היחיד בימינו והמקבל לגיטימיות סבירה בתור כזה בשירי חלפי, מי יודע; מי ישיב לשאלות ומי יפתור בעיותיו וספיקותיו של היחיד – כותב השיר את מי אתה שואל? – המבוכה רבה וגדול ה־ תמחון.

תפיסת מציאות של דור בלייאלנר

הים, פופולארית ואופיינית לרבים ואין תכלית או יסוד להתפלמס, או לגנות הלך רוח פיוטי, שפסימיותו יונקת מן העולם החיצוני. איש לנו יסוד לסבור, כי התקופה היטיבה עם בני האדם, ויתר על כן עם המשורר והאמן, הרגישים הפגיעים? מול פני העולם הזועם של עכשיו, כיצד יביע המשורר את חווית הקונטרונטאציה האיומה שלו? לנוכח ההידרדרות ה־ מוסרית של ערכי החברה והפרט כיצד ישיר המשורר? מה צורה תה־ לום את אמיתו של בן־התקופה ומה ביטוי לו יכשיר כנשק להתגונן מפני עצמו המיואש? כיצד ישיר? בפא־ תוס צורף? באירוניה לגלגנית? בסאטירה מוקיעה? או יעטה על עצמו צעיף דמדומים מיסטיים של גאולת העולם והאדם? האירוניה של חלפי בכללה, אין עמה ארשת לעגנית מקנטרת; בת־ מימות מעודנה למופת היא מערסלת (סוף בעמוד ב')

שירת א. חלפי

(סוף מעמוד א')

את מהות הסתירות שבמציאות ה' חיים, מציאות הגזרת כלייה על איזווי אנוש לסוגיהם ומרוקנת אותם מכל ערך ממשי. באמצעה שלה, תוך לגלגנות דקדקה, היא מעניקה לדברים משמעות ותוכן חדשים. ו' ע"י כך כביכול מסכינה אתם. כאילו היא מתפייסת עם המציאות (המסקי' נה: אוי ואבוי לאותו פיוס!). לגבי התיזה שאין אלוהים, מתקבלת משי' רי חלפי התשובה התמימה: מדוע אי אפשר לחיות בלעדיו? והיא "הפשרה" שמעבר ליאוש, אי כשר ערך החיים נעשה קל, מתקפחת חוס' רתה של אימת המוות, ואז: "אין חזות / ואין אלוהים / וגדולה ה' חזוה שבאין. / ותלויים שמים מעל / בתכלת אומרת אמן"; והעד הזה שבאירוניה מלמדנו על דרך מסוימת של אמירת "הן" לחיים. ו' כן בא הפחד על תשובתו האירונית: לפחד — מפני מה, אלוהים, אחרי אבדנים שראינו? יש רעבים בעולם ונרדסים עד צואר, התשובה: זה העולם הטוב הטוב בעולמות אשר הוא עיניך". מעומקם של הדברים משתמע על פי רוב הפכפכ, באיזה הסכמה ובחוסר הפתרון למצב שגר' אה בעינינו כפארדוקסלי. מתח ה' סתירות שבחיים, השובע צורתה של שירת חלפי כ"פשרה" שבביטוי ה' אירוני, פסרה שמאידך מהריפה אר' תה, משום העדר הסיפוק שבה, החל ממוטיב הרעב לאהבה וללחם וכלה במימד הרוחני — אלוהים — אמונה — נצח — הוא המתח המסיט את הדברים אל מסלול משמעות קיצוני החתום בפאסליות של הבלתי ניתן, ה Deprivation, של העדר פת' רון ואולת-יד.

מסתבר הילכך, כי הפשרה האיר' רוגית אינה פסרה במובן המקובל, כיון שאיננה פותרת את סבך ה' סתירות, בחשפה את הנימנע שבפת' רון, הנעלה והטוב המבוקשים, הופי' כיום למחוסרי-משמעות במציאות ה' קשותה, ולפיכך משתווית לחם אר' שת קומית, הפשרה היא איפוא:

לא'איכפת, כן לא'איכפת (האם גדול חסאי?)
כל העולם עם אלוהיו אשר נשחם מבי' זרועות של נצח אנדי,
הבו לי קצת נצח בבית'.

הפשרה האירונית על כן מייצ' גת עמה את הסראגיות של המשורר והשחקן א. חלפי, ואת נקודת-המ' צא שבהכרח לשחק את התפקיד ה' לא'איכפתי ולהסוות את הנסיך ר' הידיעה הנוראים בפזוה של היתמ' מות, ולשם הוכחת דבר זה איננו חסרים דוגמות בשירים: שיר, "הח' סידה אם העולם" מעמיד את אחת הבעיות הנצחיות של האנושות על משמעותה החמורה בדרך המיתממת, כמשל החסידה שהביאה עכבר לער' למ, לכאורה דבר של מה-בכך ר' אבסורדי, ובכוח זה דווקא הוא מר' מו לנו ביורות על האסון שבאיפי האדם שאין לו תקנה, ועל הבעיה הנצחית של תכלית, או חוסר תכ' לית קיומו, כך סתם, בתמימות ה' שואלת: "החסידה אם העולם / למה הביאה אותו לעולם?" ומסר' התש' כל החסור שבטורים פשוטים פחד בככים כאלה הילך וגואה נולאות לאין קץ, ואולם חלפי, לעומת זאת, מספר בתמימותו מעשה בחסידה, חתולים ועכבר... או ניקח למשל את מוטיב הגשם, הטעון כאן סימליות של "ארובות השמים", מבול ההכה דה והכליון — האין "שעת הלא' כלום" —

שעת אין-ששון אין-עצבת אין- שיר

שעת אין-שמים אין-ארץ אין-צבט אין-חן ומאחר שמשמעותו הסמלית הנג' של הגשם היא מורשתו התווייתית השרשית של משורר, כאלמונים ב' גשם", מה מדכאת היא על כן מסק' נתנו לגבי הפשרה האירונית המרה והכפוייה בעקבות חוסר המוצא והע' דר הפתרון:

יכול אני לשכון בתוך הגשם כי ביתו של העולם איננו בית' ואילו לו, לאירוניסט חלפי אין ברירה, אלא לשחק את המשחק ה' קומי'הלא איכפתי בהעמדת פנים תמימות.

ב.

נגענו עד כה בקצרה באספקט של מה-וכיצד, בתפיסה שמצאה עיצובה בביטוי, אשר כונה על ידינו משום מה "הפשרה האירונית", האירונית. כיון שהיא צורת ביטוי מסוגת ב' ספרות, (ה) ברגסון קובע את מקומה בין הצורות הנאצלות בספרות) לפי כך שומה עלינו להסתייג מלבוא אל שירתו של חלפי באותן הדרישות האסתטיות השבלוגיות אשר פנ' המוכן, או להצמיד לה ניתוח-יסמל שכיחים. מבלי שניקה בחשבון כת' נאי קודם, אף שליטתו של המדיזם האירוני, חלפי הוא משורר שראיית חייו היא "קומית" פסימית, ומנקודת התרגשה השורשית הוא מתגבשת בשיריו הצורה, החולמת בליספק את המתאה העקבית נגד "המוסכ' מות", המקובלות עדיין בעולמנו, ר' כמה סימנים בת: א. העצמיות ב' בטוי, המתגבר לפעמים לתמונת ה' דימוי וההשאלה, בה-בעת שבעיית האמצעים הפיוטיים נפתרת ע"י ה' איריה והלך-הרוח הקובעים, ב. ביי טול משמעותם המקובלת של הער' כים באמצעות הניסה הלגלוגית ה' חריפה. בהרחים אלה עדים אנו ל' מעין תהליך-נע של תמורות והפת' עות: דברים נקבעים ונדהקים, מופי' עים ומתבטלים, משמעות דוחקת את קודמותיהן ומקרינות תוכן רפלי כסיבי על האמור, ניתוח קל ושטחי של האמצעים הצורניים בקטע מקרי יגלה לעינינו את הסוד של השפעה גומלין כאלה, ביכולת לתפוס את ה' ניגודים בתור "יחידות-חיות", בכ' פ' פיה של אקלים אחד, כגון: "החיים הם חסד וחוות — גם הוא לעתים". המסקנה לגבי המחזק מכ' לה כאן את הלגלוג על החיים ועל החסד שבהם, ומשנה את יחסינו אליהם. כל השונה והנוגו שבהחיינו את החיים והמוות כאילו נהרסים, כאשר בבת-ראש מתקפח היחס ה' חיובי שרחשנו לחסד החיים בעטיה של האימרה, ומחית גם הוא, ה' מערערת במפחיע את האמור קודם לכן על החיים, ממש באור כזה נר' אים לנו הטורים, אמה ואמת כי ה' העולם / ובדו קברנים כי סת', ש' המרומז מכוחו של האמור בסוד שני, משנה בתכלית את קודמו, "מתיק" את מרבנו ומעמיד בסימן הלגלוג את "כי חי העולם", ורצוי שנביא בית שלם כהדגמה:

"יודע אני: החיים הם חסד ומות — גם הוא לעתים, מה ארוץ מה אדור כסוד ללא רט במשחקי חכמים ושומים".